

31 Mart'ı unutmanın bedeli...

Azərbaycan'da 30 bin kişinin katledildiyi 31 Mart'ın unutulması Hocalı Soykırımı'nın yaşanmasına neden oldu. Hem tarihi adaletin yerini bulması, hem işgallere ve katliamlara prim tanınmaması, hem de yeni saldırıların ve işgallerin önlenmesi adına tarihi hafızanın canlı tutulması yararlı olacaktır.

Etnik sorunların birçok kaynağı bulunmaktadır. Ama bunlar arasında emperyal çıkarlar peşinde koşan ülkelerin tahrikleri ve oyunları, etnik nefretten beslenen aşırı grupların emperyalist güçlerin çıkarlarına da hizmet eden söylem ve politikaları, bazı devletlerin “büyük devlet” hedefiyle yayılmacı politika izlemeleri önemli yer tutmaktadır. Yayılmacı politikalar çatışmaları ve savaşları, bunlar da acıları, katliamları, işgalleri ve bazen de soykırımları doğurmaktadır. Tüm bunlar ise savaşların ve işgallerin yaşandığı bölgelerde kaçınılmaz olarak temel hak ve özgürlüklerin önemsizleşmesine, ekonomik refahın ve işbirliği düşüncesinin arka planda kalmasına neden olmaktadır. Bu kaderi yaşayan bölgelerden birisi de Kafkasya'dır. Tıpkı günümüzde olduğu gibi, bundan yüz sene önce de bölge dışı güçlerin Kafkasya'ya yönelik planları ve bölge içerisindeki yayılmacılık peşinde olan silahlı çetelerin eylemleri bölgeyi kan gölüne çevirmiş, geride katliamlar ve zaman zaman soykırımlar bırakmıştır.

'Büyük Ermenistan' hayali

Daha 18. yüzyıldan itibaren Çarlık Rusya büyük stratejik önem atfettiği Kafkasya'yı kontrolünde tutmak için bölgede kendisine sadık bir topluluk üzerinde “ileri karakol” oluşturmayı amaçlamakta, bu doğrultuda çeşitli devletlerde yaşamakta olan Ermeni nüfusu

bölgəyə göç ettirməyi planlamaktaydı. Bu politika doğrultusunda Çarlık Rusya Osmanlı devleti ve Gacar devleti ilə imzaladığı anlaşmalarla bölgəyə toplu Ermeni göçləri gerçəkləşdirdi. Rus arşiv kaynaklarına görə sadəcə 19. yüzyl boyunca diğər devletlərdən Kafkasya'ya yüzbinlərcə Ermeni göç etdirildi və bunlar yoğun olaraq günümüzdəki Ermenistan Cumhuriyeti (şimdiki Ermenistan'ın Azərbaycan'ın Zengezur adlanan bölgəsi üzərinə kurulduğunu hatırlayalım) ilə Azərbaycan'ın Karabağ bölgəsinə yerləşdirildi.

Yaşadıkları bölgələrdə azınlık durumunda olan Ermeni nüfusun bazı iləri gələnləri hem kəndini koruma refleksi, hem də Rusya'nın sağladığı fərsətlər ilə (və biraz da dönəmin şəşulları dolayısıyla) 19. yüzylın ikinci yarısında Hınçak, Taşnaksütyun və diğər örgütləri kurdular. Bu örgütlərin bəzılarının "Büyük Ermenistan" hədəfini bəlirləmələri və hədəf doğrultusunda silahlı saldırları (terör saldırlarını, katliamları və s.) məşru yöntem olaraq görmələri o dönəmə qədər sadəcə bölgə dışı güçlər ilə uzun sürəli sorunlar və savaşlar yaşayan Kafkasya'da yeni bir dönəmin başlamasına nədən oldu.

Özəlliklə 1905-1907 ylları arasında Rusya'da yaşanan iç siyasal karışıklıklar və Rusya'nın yer aldığı bazı savaşlar dolayısıyla Güney Kafkasya'daki kısmi kontrolsüzlük sırasında etnik çatışmalar yaşandı. Azərbaycan'ın çeşitli yerlərində, özəlliklə də Karabağ və Gökçə bölgələrində daha çox Müslümanlar olmaq üzəre hər iki tərəftən çox sayıda insan öldürüldü. Olayların ilk aşamasında örgütsüz Azərbaycan toplumu karşısında Taşnaksütyun örgütünün varlığı Ermeni tərəfinin elini gücləndirməkdəydi. Rus polisinin dönəmə ilişkin verilerine görə 20. yüzylın başlarında yaklaşık 165 bin üyesi, çeşitli bölgələrdə on binlərcə kişilik askeri birliğı bulunan bu örgüt Bulgaristan'da askeri eğitim kampına, Londra'daki Ermeni Milli Bankası'nda 1 milyon funt sterlin paraya sahipti. Taşnaksütyun Kafkasya'da ən iyi örgütlenmiş silahlı gruptu və sadəcə Kafkasya'daki Ermeni olmayan yerel halklara karş değil Rusya yetkililerine karş da terör saldırları gerçəkləştirebilecek kapasiteye sahipti. Dönəmin şərtlərini iyi kullanarak və bazı dönəmlərdə də dış destek alarak bu kapasiteye

erişen Taşnaksütyun karşısında, Rus ordusuna dahi doğru dürüst alınmayan ve silahlı örgütlere sahip olmayan Azərbaycan Türklerinin kendilerini savunmaları çok zordu.

Benzer koşullar 1918 yılında da geçerli olunca bu defa Ermeni çeteleri bazı Bolşevik grupların da desteği ile yeni katliamlar başlattılar. Mart 1918’de, diğer bölgelerle beraber Ermenilerin pek bir yoğunluk oluşturmadıkları Bakü’de de toplu Türk katliamları yaşandı. Çarlık Rusya’nın dağılmasını takip eden dönemde ne dönemin Bolşevik Rus yönetimi, ne de Ermeni çeteleri doğal kaynaklarla zengin Bakü’yü Azərbaycan’a bırakmak istemiyorlardı. Bakü’deki Bolşevik askeri birliklerinin başında Ermeni kökenli Stepan Şaumyan’ın bulunması, Lenin’in “Bakü’yü kendi kontrolümüzde tutalım” talimatının “farklı” şekilde uygulanmasına neden oldu. Şaumyan daha sonra olaylara ilişkin yazdığı raporda şunları kaydetmişti: “Bizim 6 bin kişilik askeri birliğimizin önemli kısmını Ermeniler oluşturunuyordu. Aynı zamanda Taşnaksütyun’un da 4 bin kişilik bir milis birliği vardı. Bu birliklerin beraberce saldırılar düzenlemeleri etnik katliamları kaçınılmaz kıldı. Öte yandan biz bunu bilinçli olarak yaptık. Çünkü başarılı olmasaydık Bakü Azərbaycan’ın resmi başkenti olacaktı.”

Şaumyan’ın bahsettiği ve 31 Mart 1918’de yoğun olarak gerçekleştirilen saldırılar sırasında Bakü’de, Zengezur’da, Şamahı’da, Guba’da, Urmiye’de, Nahçıvan’da ve Azərbaycan’ın diğer bölgelerinde yaklaşık 30 bin kişi katledildi (bazı Ermeni çetelerinin Çarlık Rusya’nın işgalini fırsat bilerek Anadolu’da da katliamlar gerçekleştirdikleri, bu katliamların dönemin Türk yetkililerinin resmi raporlarına da yansıdığı, Rus yetkililerin sivil halka yönelik bu katliamlar dolayısıyla zaman zaman Ermeni çetelerine tepki gösterdikleri bilinmektedir). Bunlar arasında Azərbaycan Türklerinin yanı sıra Lezginler, Kürtler, Talışlar, Yahudiler ve diğer azınlıklar da yer aldı. Katliamlar Azərbaycan’ın çeşitli bölgelerinde Nisan ayı boyunca da devam etti. Dönemin resmi kurumlarında çalışan Rus, Ukraynalı ve Yahudi memurların kayıtlarında Ermeni çetelerin yaşlı, kadın, çocuk fark etmeksizin sadece Müslüman oldukları

için insanları katlettikleri, insanların çeşitli organlarını kestikleri, ağır işkencelerle katliam gerçekleştirdikleri hususları yer almaktadır. Müslümanlara yönelik katliamlar özellikle Kafkas İslam Ordusu'nun hamleleri sonucunda durduruldu.

Soykırım hafızası

31 Mart olaylarında tıpkı Srebrenitsa'da, tıpkı Hocalı'da olduğu gibi silahsız insanlar sırf farklı kimliğe sahip oldukları için toplu halde katledildiler, soykırıma maruz kaldılar. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (1918-1920) döneminde araştırma komisyonu bu soykırıma ilişkin verileri tek bir dosyada topladı. Sovyetler Birliği döneminde belli nedenlerden dolayı unutturulmaya çalışılan bu olaylar halkın hafızasından hiçbir zaman silinmedi. SSCB'nin son yıllarında ve dağılışının ardından yapılan bazı çalışmalar sırasında 31 Mart Soykırımı'na ilişkin toplu mezarlıklar bulundu. 1998 yılında ise Azerbaycan Cumhurbaşkanı merhum Haydar Aliyev, 31 Mart tarihinin "Azerbaycanlılara Yönelik Soykırım Günü" olarak anılmasına ilişkin karar imzaladı.

31 Mart Soykırımı'nın halk nezdinde bir ölçüde, ama yetkililerce önemli ölçüde unutulması Hocalı Soykırımı'nın yaşanmasına neden oldu. Bu tür olayların intikam duygusuyla hatırlanması tabii ki temenni edilemez. Ama hem tarihi adaletin yerini bulması, hem işgallere ve katliamlara prim tanınmaması, hem de yeni saldırıların ve işgallerin önlenmesi adına tarihi hafızanın canlı tutulması yararlı olacaktır.

<http://www.star.com.tr/acik-gorus/31-marti-unutmanin-bedeli-haber-862299/>